

Katarina Pajnič

Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri

Članek se ukvarja z ekonomskim in gospodarskim položajem Slovencev na Hrvaškem ter z njihovo demografsko strukturo. Avtorica izpostavlja Slovence na Hrvaškem kot boljše izobraženo izseljeniško manjšinsko skupnost, ki opravlja poklice, za katere je potrebna visoka kvalificiranost posameznikov. Avtorica predstavi prostorsko umeščenost slovenske skupnosti, ki šteje po statističnih podatkih iz leta 2011 nekaj več kot 10.500 pripadnikov, med katerimi prevladujejo ženske. Na podlagi števila priseljenih iz Slovenije bi morala biti skupnost večja. Slovenci naseljujejo pretežno urbana območja Zagreba, Reke, Istre in Dalmacije ter obmejno območje s Slovenijo. Slovenci (mlajši) imajo postavljene temelje ekonomske organiziranosti, kar predstavlja osnovo za njihov obstoj in razvoj v prihodnosti, posebej v povezavi z odnosi s Slovenijo in drugimi Slovenci na Hrvaškem.

Ključne besede: Slovenci, Hrvaška, demografski položaj, ekonomska struktura, izseljenci, manjšine, narodnostna identiteta.

Economic Situation and Demographic Structure of Slovenes within Croatia: Yesterday, Today, Tomorrow

The paper analyses the economic situation and demographic structure of Slovenes within Croatia. Slovenes in Croatia are highlighted as a better educated emigrant minority community working in more skilled jobs. The widespread prevalence of the Slovene community, which, according to statistical data from 2011, comprises more than 10,500 members (predominately women), has been studied thoroughly. On the basis of the number of immigrants from Slovenia, the community should certainly be bigger. Slovenes inhabit predominantly the urban areas of Zagreb, Rijeka, Istria and Dalmatia as well as the border region close to Slovenia. (Younger) Slovenes have established some sort of economic organization, which represents the foundation for their future existence, especially with regards to their connection to Slovenia and the position of Slovenes within Croatia.

Keywords: Slovenes, Croatia, demographic structure, economic position, emigration, national minorities, national identity.

Correspondence address: Katarina Pajnič, Prelieblerstraße/Prebeljska cesta, 21/2, 9071 Köttmannsdorf/Kotmara vas, Austria, e-mail: katarinapajnic@yahoo.co.uk.

1. Uvod

Za Slovence na Hrvaškem nimamo poglobljenih raziskav o socialnih in ekonomskih strukturah, kot jih imamo za Slovence v Italiji (Brezigar 2016, 8–31, Bogatec & Sussi 2005, Bufon 2001, 268–279), Avstriji (Zupančič 2008b, 235–239, 1999, 2008a) in na Madžarskem (Munda-Hirnök 2000, 235–240). Slovenci na Hrvaškem so z vidika socialnih in ekonomskih struktur metodološko in teoretično zanimiva, vendar neraziskana skupnost. Postavljajo se vprašanja, kdo so bili priseljenci iz Slovenije v preteklosti in kdo so sedaj, kakšni so razlogi priseljevanja, kakršna je starostna, spolna, izobrazbena in socialna struktura priseljencev, družbeni in ekonomski položaj itd. To predstavlja ključni razlog za proučevanje problematike. V prispevku se osredotoča na:

- vzroke in potek priseljevanja iz Slovenije v Hrvaško;
- izobrazbeno, zaposlitveno, poklicno in socialno strukturo Slovencev po županijah;
- ekonomski položaj in potencial Slovencev na Hrvaškem.

Da bi prišli do odgovorov na ta vprašanja, smo analizirali podatke popisov prebivalstva na območju današnje Hrvaške in izvedli terensko delo v obliki intervjujev in anket, izvedenih med aktivnimi predstavniki slovenskih društev in politično aktivnimi Slovenci v osmih slovenskih kulturnih društvih na Hrvaškem (Slovenski dom v Zagrebu, KPD Bazovica na Reki, Snežnik v Lovranu, Istra v Puli, Lipa v Zadru, Dr. France Prešeren v Šibeniku, Triglav v Splitu in Lipa v Dubrovniku) ter med predstavniki in člani svetov slovenske narodne manjšine (sveti slovenske narodne manjšine za mesta Zagreb, Reko, Pulj, Umag, Split, Primorsko-goransko, Istrsko, Splitsko-dalmatinsko županijo in občino Lovran ter predstavniki slovenske narodne manjšine za mesta Zadar, Samobor, Karlovec, Zadrsko in Šibeniško-kninsko županijo). Terensko delo je zajelo 144 anketirancev, skupno pa je bilo vanj vključenih 411 oseb, ki živijo v gospodinjstvih skupaj z vprašanimi. Največji problem pri anketiranju je vzpostavitev stika s skrito skupnostjo, kakršna so Slovenci na Hrvaškem. Zato je bilo treba iskati vezi prek vodilnih članov v slovenskih kulturnih društvih in med politično aktivnimi Slovenci. Aktivna skupnost na določenem območju pozna svoje člane, ki sodijo v bolj zavedno skupino pripadnikov slovenske skupnosti, kar je omejitvev, ki jo je treba upoštevati pri nadaljnjih analizah anketnih odgovorov. Namen intervjujev je bil pojasniti delo društev, organiziranost, zgodovinske, politične in ekonomske vidike slovenske skupnosti na Hrvaškem.

Raziskovalno delo, povezano s Slovenci na Hrvaškem, je zahtevalo aktivnosti na številnih področjih, povezanih s pridobivanjem literature in virov ter terenskim delom, anketami in intervjuji. Potrebno je spremljati politične in ekonomske procese tako na Hrvaškem kot tudi v Sloveniji.

2. Slovenci na Hrvaškem v preteklosti

O tematiki slovenstva v hrvaški zgodovini in o kulturnem ter društvenem delovanju Slovencev je bilo že precej napisanega. Bilo je izvedenih tudi nekaj raziskav. Slovensko-hrvaške vezi so skozi stoletja ustvarjali številni posamezniki, ki so na Hrvaškem živeli in ustvarjali kot strokovnjaki, gospodarstveniki, kulturniki, duhovniki, književniki, medicinci, pravniki, inženirji, vojaki, profesorji, športniki, gostilničarji, sobarice, gozdni delavci itd. (Kržišnik-Bukić 1992a, 172–199, 1992b, 12–13, 1993a, 159–161, 1993b, 136–142, 1995a, 15, 1995b, 1995c, 85–93, 1995č, 1997a, 1997b, 35, 1998a, 7–30, 1998b, 10, 2000a, 12–13, 2000b, 31, 2002, 4, 2016, 142–167, Brezigar 1996, 13, Drnovšek 1995, 107–113, Gantar Godina 2003, 123–134, Josipovič 2014a, 67–90, 2014b, 119–136, Josipovič & Škiljan 2014, 29–47, Klemenčič 1996, 237–239, Kolar 1995, 176–189, Riman 2006, 54–79, 2008, 264–277, 2010, 2011, 68–85, 2012, 357–380, 2013a, 143–166, 2013b, 63–88, 2014a, 535–554, 2014b, 95–124, 2015, 125–134, 2016a, 137–154, 2016b, 266–285, Riman & Riman 2012, 2016a, 28, 2016b, 338–363, Szabo 1995, 85–105, Zavratnik-Zimic 1997, 234–238, 1999, 143–156, Žitnik Serafin 2013, 41–52).

Za vsa obdobja do danes velja, da so Slovence privlačevala predvsem hrvaška mesta, zlasti Zagreb in Reka. Kranjski Slovenci so se v petnajstem stoletju naselili na Reko iz ekonomskih razlogov, številni Slovenci pa so odhajali v Zagreb zaradi šolanja, saj je Slovenija dobila svojo prvo univerzo šele leta 1919. Hrvaška Istra je regija, v katero so se v preteklosti Slovenci naseljevali že v zgodnjem srednjem veku. Zlasti ob koncu devetnajstega stoletja so Slovenke služile kot služkinje in kuharice v večjih mestih. Že ob popisu leta 1857 je bilo na Hrvaškem med vsemi priseljenimi iz tujih dežel največ Slovencev iz Kranjske in Štajerske (Zlatković Winter 1993, 303–323). V Istri velja izpostaviti predvsem Opatijo, Pulj, Labin in Buje. V Opatiji je bilo Slovencev vedno okoli 1.000 ali več. V rudarskem Labinu jih je bilo še sredi dvajsetega stoletja 900. Vendar po drugi svetovni vojni njihovo število povsod upada (Kržišnik-Bukić 1995c, 94).

Poudariti velja pomen Slovencev v nekoliko bolj oddaljenih mestih, kot so Pulj, Zadar, Split, Šibenik, Dubrovnik in Osijek. V Pulju so že leta 1910 našteali 3.293 govorcev slovenskega jezika zaradi izgradnje Arzenala leta 1856. Leta 1910 je bilo po popisih v celotni Dalmaciji le 184 Slovencev, odhajali so predvsem v Zadar (Riman & Riman 2016, 338–363), Šibenik in kasneje v Split s kraljevsko mornarico, kjer so bili Slovenci pomembni kulturniki in profesorji ter že med vojnama kulturno-društveno organizirani (Intervju z Boštjanom Matjažem Kordišem 2005).

Slovenci predstavljajo v nekaterih vaseh v Medžimurju avtohtono prebivalstvo. Na varaždinski državni gimnaziji je poučevalo precej slovenskih profesorjev, med njimi Trdina in Rajšp. V obmejna območja od Gorskega Kotarja do Zagorja so se Slovenci iz bližnjih slovenskih krajev doseljevali predvsem od sedemdesetih let devetnajstega stoletja naprej (Kržišnik-Bukić 1995, 97).

Dolenjci, Belokranjci in Notranjci so v drugi polovici devetnajstega stoletja organizirano odhajali na zimska sezonska dela v hrvaške gozdove. Oprijel se jih je naziv "hrvatarji" (Jerman & Todorovski 1999, 124).

Na podlagi vsega opisanega lahko sklepamo, da so se Slovenci v Hrvaško izseljevali zaradi (Kržišnik-Bukić 1995č, 87):

- dela, tudi na način polprostovoljnega dekreta učiteljev s strani Avstro-Ogrske;
- šolanja;
- sklepanja zakonskih zvez;
- morske klime po upokojitvi;
- bega pred fašistično Italijo po prvi svetovni vojni in deportacije s strani Nemčije v času druge svetovne vojne.

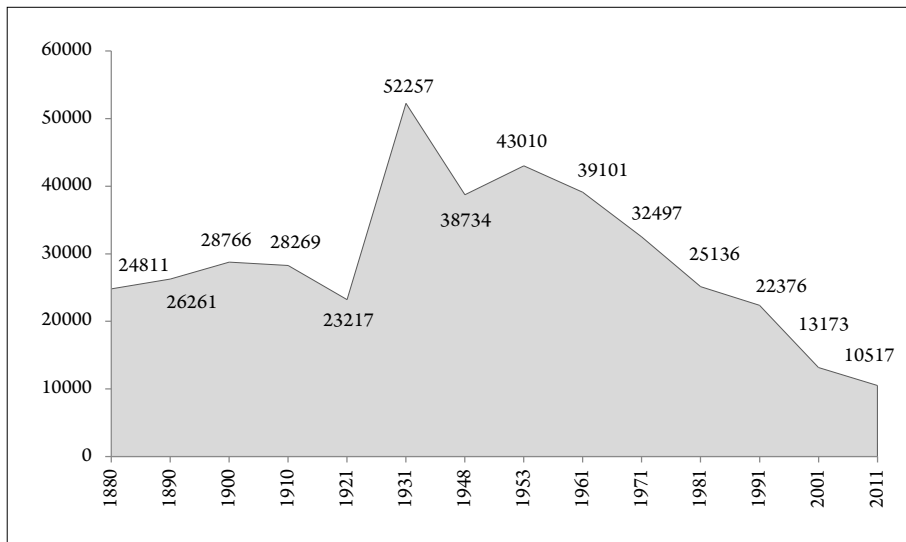
3. Številčni razvoj in prostorska razporeditev Slovencev na Hrvaškem

Slovenci na Hrvaškem so del skupnega prebivalstva države Hrvaške in so na tem ozemlju prisotni že daljše obdobje. Hrvaška spada med relativno narodno homogene države, narodna struktura pa je v zadnjih desetletjih doživela velike spremembe. Leta 1981 je znašal delež Hrvatov 75 odstotkov, leta 1991 78 odstotkov, v letih 2001 in 2011 pa že 90 odstotkov, kar predstavlja porast deleža Hrvatov v zadnjih dvajsetih letih (DZS 2011). Največji delež Hrvatov je v obmejnih županijah s Slovenijo in v Dalmaciji. V Istrski županiji med manjšinami prevladujejo Italijani in regionalno opredeljeni, ob meji z Bosno in Hercegovino (v nadaljevanju BiH) ter Srbijo pa Srbi, katerih je 4 odstotkov (DZS 2011).

Številčno gibanje Slovencev na Hrvaškem v obdobju od leta 1880 (1880–1910 – kriterij slovenski materni in pogovorni jezik) do leta 2011 pokaže, da je število Slovencev naraščalo in višek doseglo leta 1931 z 52.257 Slovencev (1921–1931 – kriterij slovenski materni jezik) (grafikon 1). Po letu 1953 je prisotno konstantno upadanje števila Slovencev, ki je najmanjše številčno stanje doseglo prav ob zadnjem popisu leta 2011, ko se je za Slovence opredelilo le še 10.517 oseb (leta 2001 pa 13.173), kar predstavlja izrazit upad v najnovejšem obdobju. V volilnih imenikih je sicer vpisanih okoli 14.000 polnoletnih Slovencev, medtem ko je bilo leta 2011 opredeljenih le 481 mladoletnih Slovencev (DZS 2001). Slovenska skupnost po teh kriterijih šteje okoli 14.500 oseb, iz česar izhaja, da gre za primanjkljaj okoli 4.000 Slovencev.

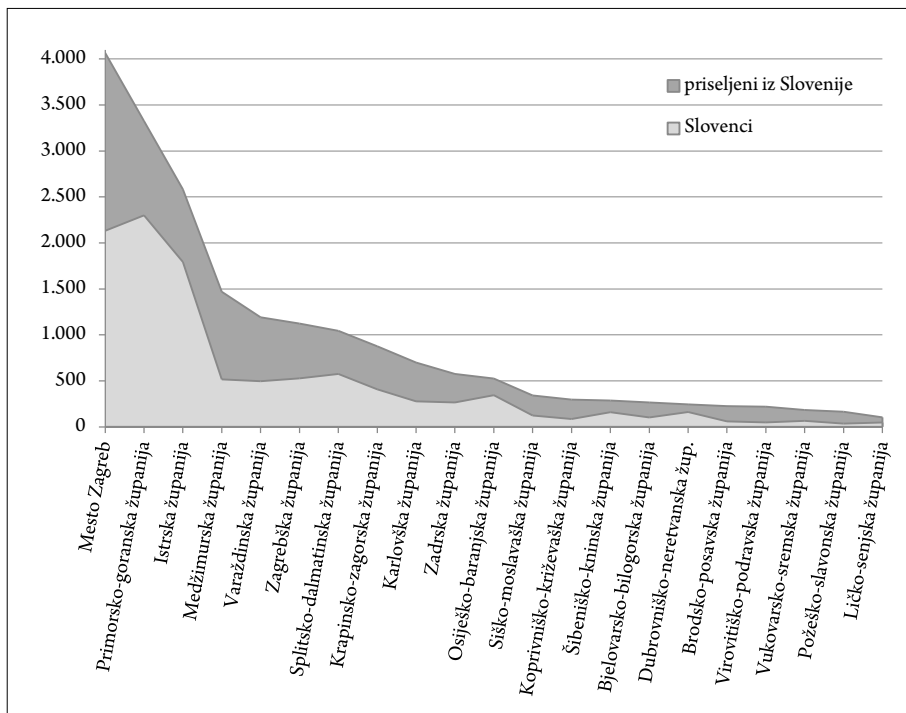
Slovenci so bili in so še vedno skoncentrirani v Zagrebu, Primorsko-goranski županiji z Reko in Istrski županiji s Puljem (grafikon 2). Ta tri obmejna območja so bila tradicionalno najvidnejša med slovenskimi priselitvami in poselitvijo. Po številu Slovencev med ostalimi županijami sledijo Splitsko-dalmatinska, Zagrebška, Medžimurska, Varaždinska, Krapinsko-zagorska, Osiješko-baranjska, Karlovska županija itd. To so dalmatinski in podravinski predeli Hrvaške, ki niso navezani le na neposredni slovensko-hrvaški obmejni prostor.

Grafikon 1: Gibanje števila Slovencev v R. Hrvaški v obdobju 1880–2011¹

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2011).

Grafikon 2: Število priseljenih iz Slovenije in število Slovencev leta 2011 po županijah

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2011).

Slovenci so zelo maloštevilno prisotni v Posavini in v območjih ob meji z BiH, saj jih tja študijski, zaposlitveni ali družinski razlogi niso nikoli pritegovali. V Zagrebu je število konstantno upadalo celotno obdobje po letu 1948 (SZS 1955a), na ravni celotne Hrvaške pa po letu 1953 (SZS 1959b), kar pomeni, da je po drugi svetovni vojni Hrvaška izgubila na pomenu oziroma pri faktorjih privlačnosti za slovenske priseljence. Postavlja se vprašanje, zakaj je do tega prišlo.

4. Značilnosti spolne in starostne strukture Slovencev na Hrvaškem

Razmerje med spoloma med priseljenimi iz Slovenije in konkretno med Slovenci na Hrvaškem ter spreminjanje starostne strukture Slovencev na Hrvaškem v primerjavi z ostalim prebivalstvom kaže značilne karakteristike priseljenjske skupnosti.

Za obdobje 1880–1910 Szabova (1995, 85) ugotavlja, da med Slovenci v takratni Banski Hrvaški (brez Dalmacije in Istre) prevladujejo pripadniki starejše populacije, mlajših je vse manj, predvsem pa upada delež šolajočih se otrok. Zmanjšuje se delež pripadnikov v starostni dobi 20–40 let, prevladujejo ženske (leta 1910 54 odstotkov). V mestih, predvsem v Zagrebu, je bil delež Slovenk še višji, okoli 60 odstotkov, saj so predvsem tu iskale primerno delo in zaslužek (Szabo 1995, 85). Leta 1910 je bilo v Istri 39.634 oseb s slovenskim pogovornim jezikom, od tega 54 odstotkov moških, prevladovalo je mlajše prebivalstvo (Statistische Central-Commission 1914). Socialna struktura Slovencev je v obeh delih Hrvaške popolnoma drugačna.

Za Hrvaško v obdobju med obema svetovnjima vojnama nimamo podatkov o spolni in starostni strukturi Slovencev. Ob popisu leta 1948 je bilo na Hrvaškem 38.734 Slovencev, od tega 57 odstotkov žensk. Ostarela starostna struktura Slovencev leta 1948 kaže, da so bili Slovenci že po drugi svetovni vojni starejša priseljenjska skupnost. Zanimivo je, da prevladujejo ženske – trend iz Banske Hrvaške na prelomu dvajsetega stoletja se torej nadaljuje in med priseljenci iz Slovenije v Hrvaško ne gre za tradicionalno moško priseljenjsko skupnost z mlajšimi moškimi kot iskalci zaposlitve (SZS 1955b, 1959a). Leta 1953 je bilo od 38.653 Slovencev 59 odstotkov žensk, leta 1961 pa od 39.101 Slovenca 60 odstotkov žensk (SZS 1966). Ženske prevladujejo v vseh starostnih skupinah, največ je žensk srednje in starejše generacije (SZS 1960a). Slovenci so starejša populacija, postarana v primerjavi z letom 1948. Leta 1971 je bilo Slovencev 30.973, od tega 63 odstotkov žensk – starostna struktura Slovencev je v primerjavi z ostalim prebivalstvom na Hrvaškem ostarela (SZS 1974a). Izmed 13.173 leta 2001 opredeljenih Slovencev je bilo 68 odstotkov žensk (v Republiki Hrvaški je žensk 51 odstotkov, torej več kot moških). Od 10.517 leta 2011 opredeljenih Slovencev je bilo žensk 68 odstotkov, kar je enako v primerjavi z letom 2001 (v Republiki Hrvaški je žensk 52 odstotkov). Število Slovencev

do leta 2011 izrazito upade, od leta 1971 kar za okoli 20.500 oseb, od tega za okoli 12.000 žensk. Starostna struktura Slovencev je leta 2011 izrazito ostarela, prevladujejo starostni razredi nad 40 let s povprečno starostjo 60 let. Slovenci so tako najstarejša manjšina na Hrvaškem. Povprečna starost prebivalstva Republike Hrvaške je 42 let (DZS 2011). Od sedemdesetih let dalje ženska populacija še naprej izrazito prevladuje in je izraz konstantnega priseljevanja žensk, pretežno zaradi družinskih razlogov. Leta 2011 pa se prvič od spremljanja podatkov strukture po spolu od leta 1880 dalje ta delež ženskega prebivalstva ni povečal.

Najmlajše slovensko prebivalstvo je danes med vsemi Slovenci po županijah prisotno v Krapinsko-zagorski, Varaždinski in Istrski županiji. Daleč najstarejšo starostno strukturo prebivalstva pa imajo Slovenci v Zagrebu, kjer je več kot 40 odstotkov vseh Slovencev na Hrvaškem, ki so stari 75 let in več; več kot 30 odstotkov jih je še v Primorsko-goranski županiji z Reko (DZS 2011).

5. Selitvene značilnosti Slovencev na Hrvaškem

Pred letom 1961 nimamo konkretnih statističnih podatkov, s katerimi bi natančneje analizirali potek in intenzivnost priseljevanja Slovencev v Hrvaško. Zanima nas, iz katerih predelov Slovenije so se Slovenci intenzivneje izseljevali in kam v Hrvaško so se priseljevali. Leta 1961 je bilo na Hrvaškem priseljenih 39.650 oseb iz Slovenije, od tega 62 odstotkov iz vzhodne (Dolenjska, Zasavje, Savinjska, Podravje, Pomurje, Štajerska in Koroška) in 38 odstotkov iz zahodne Slovenije (Ljubljana, Primorska, Notranjska in Gorenjska). Od tega je bilo 58 odstotkov žensk. Dolenjska je prispevala kar 23 odstotkov vseh izseljenih iz Slovenije v Hrvaško, Primorska in Notranjska 17 odstotkov, Ljubljana 14 odstotkov, Zasavje in Savinjska 14 odstotkov, Podravje in Pomurje 14 odstotkov. V Zagreb se je priselilo kar 41 odstotkov priseljenke populacije iz Slovenije, sledita Hrvaško Primorje z Reko s 14 odstotki in Istra s Puljem z 8 odstotki. V Zagrebu prevladujejo priseljenci iz Dolenjske, Zasavja in Savinjske, torej iz predelov, ki so Zagrebu tudi najbližje. Primorska in Notranjska sta navezana na Hrvaško Primorje in Istro, Ljubljana, Zasavje in Savinjska na Zagreb, Podravje in Pomurje pa poleg Zagreba tudi na bližnje Medžimurje in Varaždin (SZS 1967).

Na Hrvaškem je bilo leta 1981 iz Slovenije priseljenih 46.976 oseb (SZS 1984a), še okoli 7.000 več kot leta 1961. Tako se celotno obdobje po drugi svetovni vojni povečuje priseljevanje iz Slovenije. Leto 1981 predstavlja tako imenovani zlati višek priseljevanja iz Slovenije v Hrvaško. Tu gre za zanimiv preobrat, saj število Slovencev na Hrvaškem po letu 1953 stalno upada, priseljevanje iz Slovenije pa se do leta 1981 še vedno povečuje in šele v osemdesetih letih začne upadati. Leta 1981 so prevladovali priseljenci z območja sedanje upravne enote Brežice s 15 odstotkov vseh priseljencev iz Slovenije v Hrvaško; sledijo Koper z 10 odstotki, Celje z 8 odstotki, Ptuj s 7 odstotki, Novo mesto s 5 odstotki.

Omenjena območja izselitve so primerljiva s predeli, iz katerih so se prebivalci izseljevali v Hrvaško do leta 1961. Številčno izstopajo predvsem obmejne, posebej štajerske, dolenske in primorske občine (SZS 1984a).

Izmed 24.246 v popisu iz leta 2001 priseljenih iz Slovenije v Hrvaško (mesto rojstva v Sloveniji) je 14.575 žensk (60 odstotkov) – Slovencev je bilo le 13.173, od tega 8.958 žensk (68 odstotkov). Od leta 1981 število priseljenih iz Slovenije upade za okoli 24.000 oseb, kar je približno toliko, kot je v tem obdobju upadlo tudi število Slovencev na Hrvaškem. Največ priseljenih iz Slovenije v Hrvaško, kar 25 odstotkov, je v Zagrebu, nato v Primorsko-goranski županiji 16 odstotkov, Istrski 13 odstotkov, Medžimurski 7 odstotkov, Varaždinski 6 odstotkov, Splitsko-dalmatinski 5 odstotkov, Zagrebški 4 odstotkov in Krapinsko-zagorski županiji 4 odstotkov (DZS 2001).

Izmed 25.844, ki so bili leta 2011 priseljeni iz Slovenije v Hrvaško (mesto rojstva v Sloveniji) je 54 odstotkov žensk (Slovencev opredeljenih le 10.517, od tega 68 odstotkov žensk). Analiza priseljenih po županijah pokaže, da je največ priseljenih iz Slovenije v Zagreb (20 odstotkov), nato v Primorsko-goransko županijo (14 odstotkov), Istrsko (12 odstotkov), Medžimursko (9 odstotkov), Varaždinsko (8 odstotkov), Zagrebško (5 odstotkov), Krapinsko-zagorsko (4 odstotki), Karlovško (4 odstotki) in Splitsko-dalmatinsko županijo (4 odstotki). Opisano stanje podaja štiri novodobna izstopajoča območja, kamor se je iz Slovenije priselilo največ oseb, in sicer so to Zagreb z okolico, Istra s Kvarnerjem in Reko, obmejno območje s Slovenijo od Zagorja do Medžimurja in Dalmacija s Splitom. V obdobju 2001–2011 je zaznati porast priseljevanja Slovencev v obmejnih županijah s Slovenijo zaradi čezmejnih družinskih vezi v Medžimursko, Varaždinsko, Zagrebško, Krapinsko-zagorsko in Karlovško županijo, v vseh ostalih županijah pa je priseljevanje iz Slovenije v zadnjem desetletju upadlo (DZS 2011).

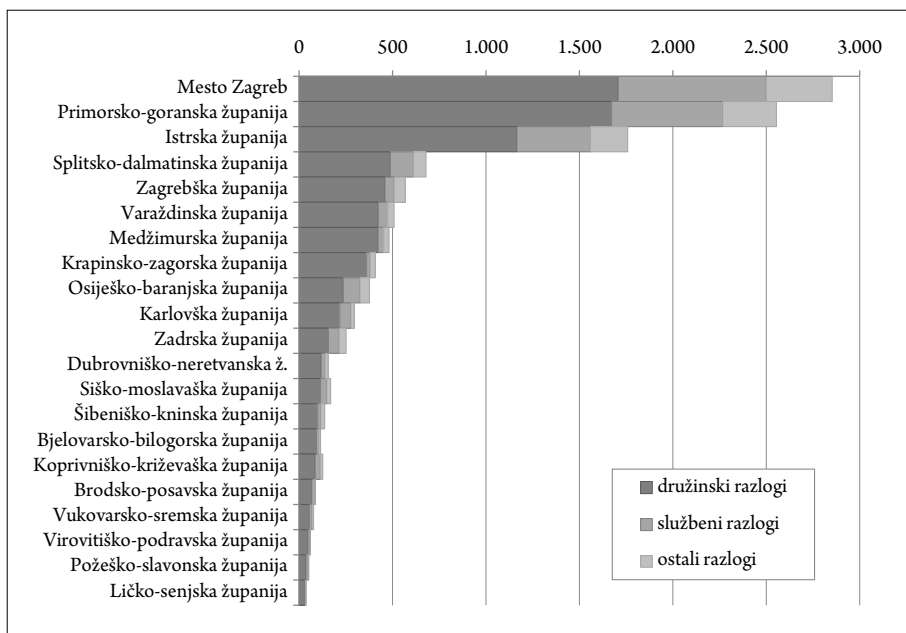
Slovenci, ki danes živijo na Hrvaškem, so se priselili pretežno do obdobja 1960, pri ostalem prebivalstvu Hrvaške pa je prav v vseh županijah največ priseljenih v zadnjih desetletjih, torej so Slovenci precej starejši priseljenci kot ostali.

Upad priseljevanja iz Slovenije v Hrvaško po letu 1981 je najpomembnejši razlog upada pri številu Slovencev. Drugi razlogi so umiranje pripadnikov populacije Slovencev, ki kažejo starejše starostne karakteristike že celotno obdobje po drugi svetovni vojni. Prisotno je izseljevanje v Slovenijo zaradi slabšega ekonomskega stanja Hrvaške po letu 1991 (SURS 2017). Razlogi upadanja priseljevanja Slovencev so predvsem ekonomske narave, saj je bila gospodarska razvitost Slovenije po drugi svetovni vojni v primerjavi s Hrvaško intenzivnejša. Analize popisnih podatkov kažejo, da ohranjanje slovenske identitete ni povezano z dolžino obdobja bivanja na Hrvaškem, saj se starejši priseljenci v večji meri opredeljujejo kot Slovenci, kot je to primer pri novejših priseljenih iz Slovenije, ki prej prevzamejo hrvaško narodnostno identiteto.

5.1 Vzroki priseljevanja Slovencev

Postavlja se vprašanje, ali so se razlogi, ki ženejo Slovence na hrvaško stran, v novejšem obdobju spremenili. Slovenci so v Hrvaško odhajali že v obdobju pred koncem devetnajstega stoletja, ko so iskali predvsem boljše ekonomske priložnosti in zaposlitev. To je veljalo tako za moško kot za žensko populacijo. Analiza popisnih podatkov iz leta 2001 pa je pokazala, da prevladujejo družinski razlogi priseljevanja z 69 odstotkov (na grafikonu 3 označeno temno sivo), sledijo jim službeni razlogi z 21 odstotkov (označeno svetlo sivo) in šolanje le s 3 odstotki (označeno belo). Iz grafikona 3 so razvidne absolutne številke priseljenih Slovencev po vzroku priselitve po županijah. Le 21 odstotkov priseljenih Slovencev v Hrvaško zaradi zaposlitve je precej malo glede na dejstvo, da je za priseljevanje Slovencev v Hrvaško veljalo, da se priseljujejo pretežno zaradi zaposlitvenih razlogov. Razlogi šolanja, ki so številne Slovence prej dolga obdobja vabili v hrvaško okolje, so le še v manjšini. Tu so imela najvidnejšo vlogo univerzitetna mesta Zagreb, Reka in Split. Po zaključkih študija so tudi družinske vezi privedle do stalne naselitve na Hrvaškem (DZS 2001).

Grafikon 3: Število Slovencev v R. Hrvaški po vzroku priselitve po županijah leta 2001

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2001).

Iz stanja po županijah je razvidno, da se je v Krapinsko-zagorsko županijo kar 89 odstotkov Slovencev priselilo zaradi družinskih razlogov, sledita Medžimurska z 88 odstotkov in Varaždinska županja s 83,5 odstotkov. V teh treh obmejnih

slovensko-hrvaških županijah je intenziteta medsebojnih vezi in posledično porok največja, hkrati pa tu ni prisotnih tako močnih zaposlitvenih centrov kot v preostalih obmejnih županijah s Slovenijo, na primer na Reki, v Zagrebu ali Pulju. Delež priseljenih Slovencev zaradi zaposlitve je torej nižji v Krapinsko-zagorski, Medžimurski in Varaždinski županiji. Službeni oziroma zaposlitveni vzroki so malo bolj vidni le pri priseljenih Slovencih v Zagrebu z 28 odstotki, vendar so tudi tu, kot v vseh ostalih hrvaških županijah, na prvem mestu po vzroku priselitve družinski vzroki. Med vsemi Slovenci, ki so se v Hrvaško priselili zaradi šolanja, se jih je kar 61 odstotkov priselilo v Zagreb. Zdravstveni vzroki priselitve so prisotni v Istrski in Primorsko-goranski županiji, sicer v manjšem obsegu, kot bi bilo pričakovati. Zdravstveni problemi se blažijo z vplivi mediteranske klime, kar je prisotno pri starejši populaciji (DZS 2001).

5.2 Delovne in študijske migracije Slovencev

Zaposlenih je 37 odstotkov oziroma 3.850 Slovencev, ki delajo večinoma v županiji bivanja, prav tako kot večinsko prebivalstvo Hrvaške. 22 odstotkov jih dela v tujini, torej ima več kot vsaki peti Slovenec delo v Sloveniji (DZS 2001). Čez mejo je največ Slovencev zaposlenih v Krapinsko-zagorski, Karlovske, Medžimurski in Varaždinski županiji, kar je posledica bližine razvitejših obmejnih slovenskih zaposlitvenih središč. Županije s središči Zagreb, Reka, Split, Osijek, Varaždin in Zadar omogočajo Slovincem zaposlitve v županijah bivanja (DZS 2001).

22 odstotkov Slovencev od skupno 663 se šola v Sloveniji. Deleži so zopet višji v obmejnih županijah: Krapinsko-zagorski, Primorsko-goranski, Varaždinski in Istrski županiji ter v Zagrebu. Veliko Slovencev se šola v županiji popisa, to je v Zagrebu, Pulju in na Reki, kjer je dovolj študijskih mest (DZS 2001).

Tudi opravljeno terensko delo med Slovenci na Hrvaškem kaže, da se je večina izšolala na Hrvaškem, to je v Zagrebu, Splitu, Zadru in na Reki, pa tudi v Ljubljani (Pajnič 2006, 193–194).

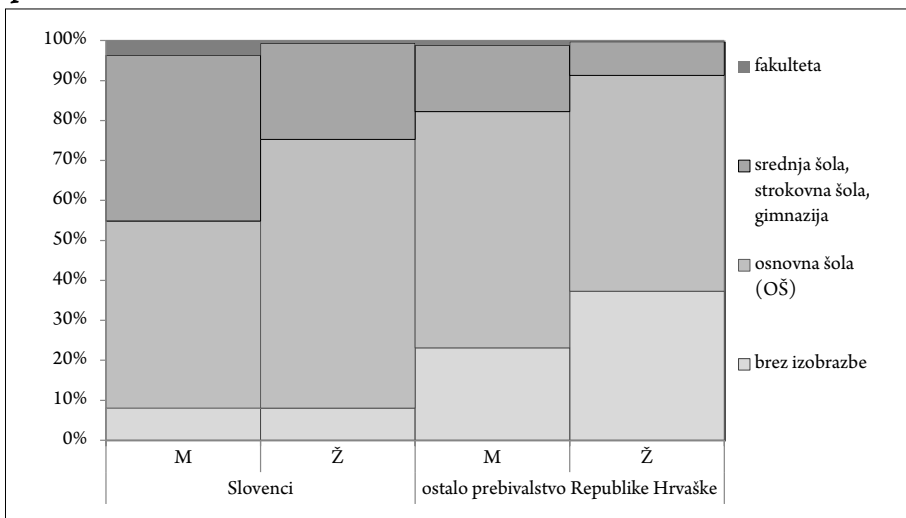
6. Izobrazbena struktura Slovencev na Hrvaškem

Izobrazbena struktura je pomemben dejavnik, ki kaže, koliko lahko Slovenci prispevajo k skupnemu razvoju države in koliko sta njihov potencial in ugled vidna v hrvaški družbi. Izobrazba je praviloma pogoj tudi za intenzivnejše narodnostno zavedanje. Szabova med Slovenci v Banski Hrvaški na prelomu dvajsetega stoletja ugotavlja visoko stopnjo pismenosti in šolanosti Slovencev, še posebej v Zagrebu (Szabo 1995, 94). Leta 1900 se je več kot 25 odstotkov Slovencev ukvarjalo s poljedelstvom, nekaj manj kot 40 odstotkov z obrtjo, 35 odstotkov je bilo trgovcev, 6 odstotkov hišnih pomočnic (kuharice, sobarice), 4 odstotki pa so delali v javnih službah in svobodnih poklicih (profesorji, duhovniki, lekarnarji, zdravniki itd.). Pripadniki intelektualnega sloja so bili večinoma

zaposleni v uradnih službah za politično upravo, bogoslovje in šolstvo v Zagrebu. Številni Slovenci, ki so bili zaposleni v javnih službah in svobodnih poklicih, so veljali za visoko slovensko elito na Hrvaškem. Za obdobje viška razvoja (zlate dobe) Slovencev na Hrvaškem pred drugo svetovno vojno na žalost ni na voljo niti strokovnih raziskav niti statističnih podatkov, ki bi prikazovali izobrazbeno, zaposlitveno in splošno ekonomsko stanje Slovencev na Hrvaškem.

Leta 1953 so bili Slovenci v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške bolj izobraženi, predvsem moški. Delež Slovencev moškega spola z osnovno šolo ali manj je znašal 55 odstotkov, pri ostalem prebivalstvu pa kar 82 odstotkov (SZS 1960b). Tudi med ženskami so bile razlike velike: osnovno šolo ali manj je imelo 75 odstotkov Slovenk, ostalih žensk pa kar 91 odstotkov (grafikon 4). Slovenci so po drugi svetovni vojni na Hrvaškem dobili zaposlitev kot boljše izobražen kader. Izobrazbeno stanje se je do leta 1961 še izboljšalo. Pri Slovencih je med moškimi izrazitejši delež kvalificiranih delavcev (26 odstotkov) kot med ostalim prebivalstvom (13 odstotkov). Med Slovenci, tako moškimi kot ženskami, je tudi višji delež oseb s srednjo in poklicno izobrazbo ter s končanimi gimnazijami, višjimi šolami in fakultetami. Z osnovno šolo ali brez izobrazbe je bilo med Slovenci 53 odstotkov moških (med ostalimi moškimi 81 odstotkov). Med ženskami je imelo osnovno šolo ali manj 82 odstotkov Slovenk (med ostalimi ženskami kar 93 odstotkov). Slovenci so bili v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške tudi leta 1961 boljše izobraženi. Med Slovenci je bilo več kvalificiranih in visokokvalificiranih delavcev, več srednjega strokovnega kadra z višjimi in visokimi šolami ter fakultetno izobraženih (SZS 1969, 1971).

Grafikon 4: Stopnja šolske izobrazbe med Slovenci in ostalim prebivalstvom R. Hrvaške po spolu leta 1953

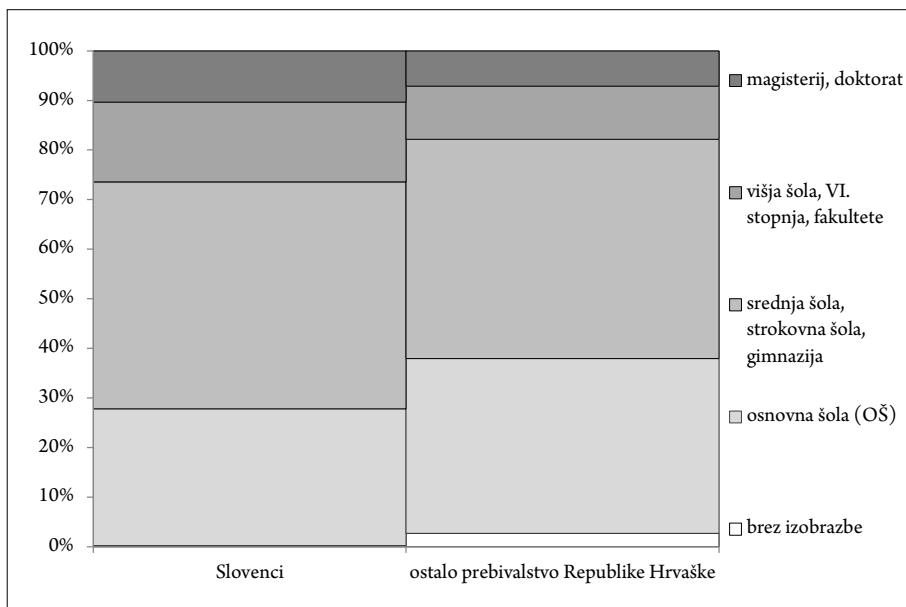
Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov SZS (1960b).

Izobrazbena struktura Slovencev se je do leta 1971 še precej izboljšala. Pri Slovencih je med moškimi izrazitejši delež kvalificiranih delavcev (29 odstotkov, med ostalimi le 16 odstotkov) ter takih s fakultetami in višjimi šolami (kar 12 odstotkov, pri ostalih le 4 odstotki). Med ženskami je razmerje 4 odstotkov (Slovenke) proti 2 odstotkoma (ostale ženske). Pri Slovencih je med moškimi tudi višji delež oseb s končanimi gimnazijami, precej manj pa le s končano osnovno šolo ali manj (43 odstotkov, med ostalimi moškimi pa kar 73 odstotkov). Med Slovenci je več kvalificiranih in predvsem visokokvalificiranih delavcev ter manj pol- in nekvalificiranih. Ženske so na splošno precej manj izobražene. Le osnovno šolo je imelo 72 odstotkov Slovenk (pri ostalih ženskah kar 84 odstotkov). Med ostalim prebivalstvom Hrvaške je namreč še vedno precej velik delež oseb brez izobrazbe, med ženskami kar 19 odstotkov, čeprav se je v desetletju 1961–1971 dvignila izobrazbena raven žensk. Povečal se je delež Slovenk s končanimi šolami za kvalificirane delavke, s srednjim strokovnim kadrom, končanimi fakultetami in visokimi šolami (SZS 1974b). Slovenke so povprečno manj aktivne, vendar bolj kvalificirane kot ostale ženske. Nižja je aktivnost Slovenk, ki so prišle v Hrvaško kot žene oficirjev, inženirjev, strokovnjakov. Večina Slovenk z višjimi in visokimi šolami ter s končanimi fakultetami je aktivno zaposlena, med vzdrževanimi pa je več Slovenk le s končanimi šolami za kvalificirane delavke. Slovenke so tako v primerjavi z ostalimi ženskami bolje izobražene, vendar kljub temu v manjšem deležu zaposlene. Med Slovenci so moški bolj aktivni, kot je državno povprečje (SZS 1974a).

Leta 1981 je bilo 34 odstotkov Slovencev zaposlenih in razmerje med spoloma je skorajda enako, medtem ko je pri ostalih prebivalcih (32 odstotkov zaposlenih) še vedno skoraj dvakrat več zaposlenih moških kot žensk. Med zaposlenimi moškimi je bilo med Slovenci v primerjavi z ostalimi moškimi več takih s strokovno izobrazbo ali visokokvalificiranih, manj pa je bilo Slovencev s končanimi šolami za nekvalificirane in kvalificirane delavce (SZS 1984b). Tudi sedaj imajo moški v povprečju boljšo izobrazbeno raven kot ženske. Postavlja se vprašanje, kakšne poklice so Slovenci kot bolje izobraženi opravljali, na kakšnih delovnih mestih so bili zaposleni ter kakšno vlogo in kakšen vpliv so imeli v takratni hrvaški družbi. Med zaposlenimi Slovenci je bilo precej manj kmetov, več rudarjev, industrijskih delavcev, zaposlenih v družbeni zaščiti, vodstvenega osebja, strokovnjakov in umetnikov. Med Slovenkami je bilo v primerjavi z ostalimi ženskami več zaposlenih v storitvah, upravi in administraciji ter med strokovnjakinjami. Med Slovenci so se moški na začetku osemdesetih let dvajsetega stoletja na Hrvaškem zaposlovali v sekundarnem, terciarnem in kvartarnem sektorju, ženske pa v terciarnem in kvartarnem. Ostalo prebivalstvo, predvsem moško, je bilo zaposleno pretežno v industriji, ki je bila v osemdesetih letih dvajsetega stoletja na Hrvaškem (kot tudi v Sloveniji in drugje v Evropi) na višku svojega razvoja. Slovenci so bili na Hrvaškem vseskozi tisti del zaposlenega prebivalstva, ki je bil bolje kvalificiran in na delovnih mestih tudi višje pozicioniran.

Leta 2001 je bila izobrazbena struktura Slovencev v primerjavi z ostalimi na Hrvaškem še vedno boljša. Vsaj štiriletno srednjo šolo ali več je imelo 42 odstotkov Slovencev, pri ostali populaciji pa je znašal ta delež 32 odstotkov (grafikon 5). Med Slovenci je precej višji delež fakultetno izobraženih. Stanje se je v primerjavi z letom 1981 krepko izboljšalo. Tako pri Slovencih kot pri ostalih se je povečal delež fakultetno izobraženih in delež oseb s končanimi srednjimi šolami. Med ostalimi je skorajda izginila prej številčna skupina brez šolske izobrazbe, ki je med Slovenci na Hrvaškem izginila že po drugi svetovni vojni, saj so se v Hrvaško izseljevali predvsem višje izobraženi in kvalificirani Slovenci (DZS 2001).

Grafikon 5: Stopnja šolske izobrazbe med Slovenci in prebivalstvom R. Hrvaške leta 2001

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2001).

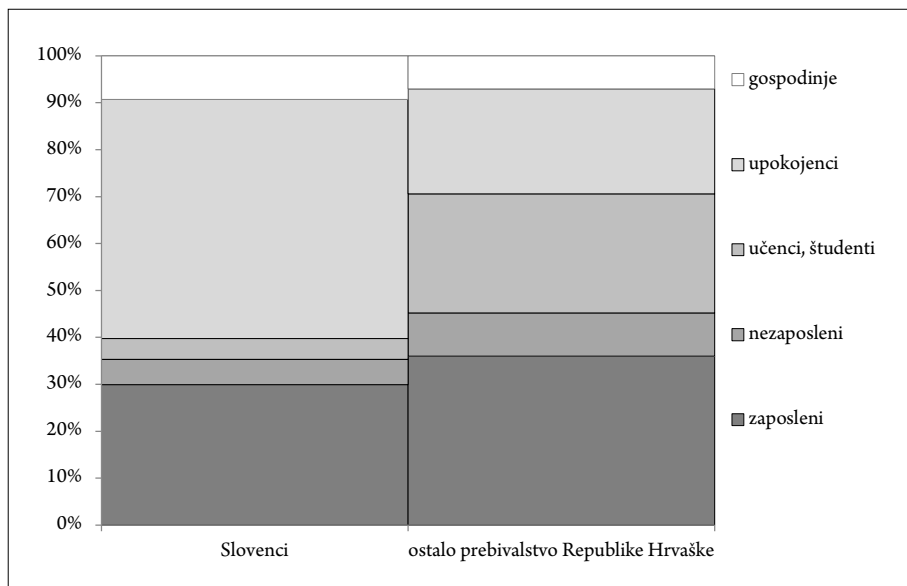
Zanimajo nas tudi razlike pri Slovencih glede pridobljene izobrazbe med županijami leta 2001. V Zagrebu so Slovenci glede na povprečje Slovencev na Hrvaškem daleč najboljše izobraženi, saj jih ima kar 28 odstotkov končano vsaj višjo šolo, povprečje za Slovence na ravni države je namreč 19 odstotkov. V tem univerzitetnem mestu živi skoraj 70 odstotkov vseh Slovencev na Hrvaškem z doktoratom, 10 odstotkov jih je še v Primorsko-goranski županiji. Slovenci imajo povprečno višjo izobrazbo tudi v Istrski, Zadrski, Dubrovniško-neretvanski in Splitsko-dalmatinski županiji (Dalmacija). V Primorsko-goranski županiji in na splošno v vseh obmejnih županijah s Slovenijo (izjema je le Istra) imajo Slovenci povprečno slabšo izobrazbo (DZS 2001).

Leta 2001 je šole obiskovalo 663 Slovencev in le 34 odstotkov jih je obiskovalo osnovno šolo (med ostalimi 53 odstotkov), 25 odstotkov srednjo šolo (tudi med ostalimi 25 odstotkov), 9 odstotkov višjo šolo (med ostalimi le 5 odstotkov), kar 26 odstotkov fakultete (med ostalimi 16 odstotkov) in 6 odstotkov podiplomski študij (med ostalimi le 2 odstotka) (DZS 2001). Posebej skrb vzbujajoč je podatek o nizkem številu šolajočih se Slovencev, ki nato prehajajo v zaposlitveni sektor – zaposlitvena in ekonomska moč Slovencev na Hrvaškem tako vztrajno padata.

7. Ekonomska aktivnost Slovencev

Leta 2001 je bilo na Hrvaškem 4.547 Slovencev ekonomsko aktivnih, kar predstavlja le 34 odstotkov Slovencev (med ostalim prebivalstvom Hrvaške 44 odstotkov). Razlog za nižji delež aktivnega prebivalstva med Slovenci je staro oziroma ostarelo slovensko prebivalstvo. 85 odstotkov ekonomsko aktivnih Slovencev je zaposlenih (pri ostalih 83 odstotkov) in 15 odstotkov nezaposlenih (pri ostalih 17 odstotkov). Ekonomsko aktivnega prebivalstva je med Slovenci torej manj. Upokojenci predstavljajo od skupno 8.622 ekonomsko neaktivnih Slovencev kar 78 odstotkov (pri ostalih le 39 odstotkov), učenci in študenti pa le 7 odstotkov (pri ostalih 44 odstotkov), kar priča o izrazito ostarelem slovenskem prebivalstvu na Hrvaškem (grafikon 6).

Grafikon 6: Ekonomska aktivnost Slovencev v R. Hrvaški v primerjavi z ostalim prebivalstvom leta 2001

Vir: Pripravljeno na osnovi podatkov DZS (2001).

Največ Slovencev je zaposlenih kot inženirjev in tehnikov (20 odstotkov; ostalih le 14 odstotkov), strokovnjakov in znanstvenikov (14 odstotkov; ostalih le 8 odstotkov), uslužbencev (14 odstotkov; ostalih 11 odstotkov), v storitvah in trgovini (14 odstotkov; ostalih 15 odstotkov) in obrti (11 odstotkov; ostalih 15 odstotkov). Med Slovenci prevladuje strokovno in visoko izobraženo zaposlitveno osebje, več je inženirjev, tehnikov, javnih uslužbencev, strokovnjakov in znanstvenikov (DZS 2001). Stopnja brezposelnosti je bila leta 2001 na Hrvaškem okoli 20-odstotna, na začetku leta 2017 pa okoli 15-odstotna. Leta 2001 so imeli Slovenci v primerjavi z ostalim prebivalstvom višjo brezposelnost v Osiješko-baranjski in Šibeniško-kninski županiji (25–33 odstotkov), kjer je tudi sicer splošna brezposelnost visoka (20–24 odstotkov) (DZS 2001).

Analiza ekonomske aktivnosti med Slovenci po županijah leta 2001 kaže, da je v vseh županijah največ upokoencev. V Šibeniški, Dubrovniški in Varaždinski županiji je med Slovenkami višji delež gospodinj, ki so se na Hrvaškem poročile in se niso zaposlile. Več kot 40 odstotkov vseh zaposlenih slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov je v Zagrebu, sledita Primorsko-goranska in Istrska županija. V Krapinsko-zagorski, Varaždinski in Medžimurski županiji se večji delež Slovencev kot drugje na Hrvaškem preživlja s kmetijstvom. Kar 22 odstotkov Slovencev je zaposlenih v Sloveniji, panožno največ Slovencev dela v industriji (14 odstotkov; ostali 19 odstotkov), trgovini (12 odstotkov; ostali 13 odstotkov), poslovanju z nepremičninami (7 odstotkov; ostali 5 odstotkov) in izobraževanju (6 odstotkov; ostali 5 odstotkov). V Krapinsko-zagorski, Karlovske, Varaždinski, Primorsko-goranski, Istrski in Medžimurski županiji, torej v obmejnih županijah, je nadpovprečen delež Slovencev zaposlenih v Sloveniji. V Primorsko-goranski in Istrski županiji je precej Slovencev zaposlenih v hotelih in restavracijah, saj sta obe županiji izrazito turistični (DZS 2001). Tu so možnosti vključitve Slovencev na Hrvaškem, saj je Slovenija močna turistična in trgovinska partnerica Hrvaške.

Največ Slovencev, kar 48 odstotkov, dobiva dohodke s pokojnino (ostali 21 odstotkov), 29 odstotkov s prihodki od dela (ostali 34 odstotkov) in 16 odstotkov jih je brez prihodkov (ostali 36 odstotkov) (DZS 2001). Veliko Slovencev s pokojnino kot glavnim virom prihodka je posledica ostarelega prebivalstva, nižji delež oseb brez prihodkov pa kaže na boljšo gospodarsko situacijo Slovencev, kljub siceršnji prisotni brezposelnosti tudi pri Slovencih.

8. Gospodarski položaj in potencial Slovencev na Hrvaškem

Ocena gospodarskega položaja Slovencev na Hrvaškem predstavlja ogromno izzivov, saj ni bilo narejenih ustreznih raziskav, ki bi gospodarsko stanje in ekonomski položaj Slovencev na Hrvaškem ustrezno analizirale in ovrednotile, kot je to izvedeno v primerih proučevanj Slovencev v Italiji (Brezigar 2016,

8–31), Avstriji (Zupančič 2008, 235–239) in tudi na Madžarskem (Munda-Hirnök 2000, 235–240).

Gospodarski položaj in potenciali, s katerimi razpolagajo Slovenci na Hrvaškem, so pomemben indikator stanja skupnosti. Od gospodarske moči sta odvisna politično in kulturno delovanje ter celoten položaj slovenske skupnosti na Hrvaškem. Prestiž slovenstva na Hrvaškem (kljub številčni majhnosti) je povezan z ekonomskim statusom vidnih predstavnikov Slovencev. Na tem mestu se postavlja vprašanje, kakšen je ekonomski položaj najpomembnejših in najvplivnejših Slovencev na Hrvaškem, posebej v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške in z najuspešnejšimi Slovenci v Sloveniji.

Pomembno je stanje gospodarstva, podjetništva in splošne življenjske kakovosti na Hrvaškem, tudi v primerjavi s Slovenijo. Rezultati anketne raziskave kažejo, da 85 odstotkov anketirancev meni, da je gospodarska situacija na Hrvaškem slabša oziroma precej slabša kot v Sloveniji, 78 odstotkov pa ocenjuje kakovost življenja na Hrvaškem kot slabšo oziroma precej slabšo kot v Sloveniji. Prihodki in pokojnine so nižji, socialna varnost slabša, cene višje, možnosti zaposlovanja mladih slabe, splošna nezaposlenost visoka itd. S podjetništvom se ukvarja 17 odstotkov anketiranih in večina bi gospodarsko in poslovno sodelovala s Slovenijo. Sicer pa slovenske podjetnike na svojem območju pozna 37 odstotkov vprašanih. Kljub velikemu deležu nezadovoljnih z gospodarstvom bi se jih le 21 odstotkov preselilo ali vrnilo v Slovenijo, kar nakazuje, da Slovencev na Hrvaškem ne zadržujejo zgolj ekonomske okoliščine, temveč tudi družine, prijateljske vezi itd. Kar 62 odstotkov anketiranih je ocenilo stanje Slovencev v Hrvaškem pred letom 1991 kot dobro ali zelo dobro, ta delež pa je v času samostojne Hrvaške padel na 39 odstotkov (Pajnič 2006, 216–222).

V nadaljevanju so predstavljena bistvena razvojna področja, kjer bi bilo možno aktivirati potenciala Slovencev na Hrvaškem.

1. Današnji znani in uspešni Slovenci, ki krojijo politično, športno, umetniško ali novinarsko življenje na Hrvaškem, so javnosti znani in delno tudi raziskani (Kržišnik-Bukić 2016). Uspešni slovenski gospodarstveniki in znanstveniki, ki so in še krojijo slovensko-hrvaške gospodarske odnose, pa so v družbi manj vidni. Naj omenimo le nekatere: Ivan Benigar (matematik in fizik), Žarko Dolinar (znanstvenik in namizni tenisač), Davorin Rudolf (znanstvenik in politik, redni član Hrvaške akademije znanosti in umetnosti), Anton Dolenc (elektrotehnični strokovnjak, inženir, izumitelj), Karl Gorinšek (politik, politolog) itd. Na tem mestu bi bila potrebna natančnejša dodatna raziskovanja področja ekonomske aktivnosti in vpliva Slovencev na Hrvaškem, saj ostajajo številna odprta vprašanja, ki so povezana z opredelitvijo položaja uspešnih slovenskih gospodarstvenikov in znanstvenikov na Hrvaškem, ki krojijo slovensko-hrvaške gospodarske odnose in vezi.
2. Na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je objavljen poslovni imenik slovenskih podjetnikov, poslovnežev in poslovnih klubov

zunaj Slovenije (Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu 2017), kjer so navedena tudi slovenska podjetja na Hrvaškem. Gre za dvanajst različnih slovenskih poslovnih subjektov, a bi bilo treba seznam dopolniti. Vključile bi se uspešne odvetniške, finančne in davčne družbe ter pisarne z zaposlenimi Slovenci, ki bi jih nato povezali v slovensko-hrvaško gospodarsko sodelovanje. Na seznamu je kot dober primer Poslovni klub slovensko-hrvaških gospodarstvenikov (*Poslovni klub slovensko-hrvaških gospodarstvenikov*).

3. Turizem je prav gotovo področje, ki je pomemben kazalec gospodarskega razvoja Republike Hrvaške. Na prelomu dvajsetega stoletja je bila poznana avstrijska riviera z Opatijo in Lovranom, povsod z visokim številom Slovencev, ki so bili ključni akterji takratnega razvoja turizma na Hrvaškem. Danes bi bilo treba vključiti Slovence na Hrvaškem v vseh obmorskih in termalnih letoviščih ter tržiti poznane hrvaške turistične kraje s Slovenci v sklopu turistične ponudbe v Sloveniji. Prav tako bi bilo potrebno, da Slovenci na Hrvaškem vključijo v turistične ponudbe tudi destinacije v Sloveniji, kot se to na primer že prakticira v Osijeku (Anima travel agency). Potrebna bi bila priprava seznama apartmajev, družinskih hotelov in lokacij z zdraviliškim in kmečkim turizmom, torej vseh namestitvenih možnosti, ki so v lasti Slovencev in domačinov, blizu Slovincem. Ta seznam bi se objavil kot brošura v Sloveniji in na Hrvaškem, na spletih veleposlaništev, uradov, turističnih organizacij, Facebooku ipd. Znanje slovenskega jezika je prioritetnega pomena in ekonomska vrednota, saj v Sloveniji danes govori hrvaško še zelo malo mlajših od 30 let. Znanje jezika je lahko ovrednoteno tudi z ekonomskega vidika, Slovenci na Hrvaškem so turistični vodniki in posredniki prenočišč, zato bi bilo treba te potencialne izkoristiti in odpreti kulturno-informacijske centre na Reki, v Zagrebu, Pulju, Splitu, Dubrovniku, Poreču, Labinu, Buzetu, Varaždinu, Osijeku itd. Tu se skriva dodana vrednost slovenstva v turizmu z izletništvom, obiskovanjem slovenskih društev na Hrvaškem, izleti v Istro, Kvarner, Medžimurje, kot to v Gorskem Kotarju že uspešno izvaja Marko Smole s Palčavo šišo (Smole & Zupančič 2017, 136–137).
4. Od jeseni 2008 obstaja na Reki Euro urad, od leta 2013 nosi ime EU korak, Udruga za razvoj civilnog društva (EU korak 2017). Euro urad je bil ustanovljen kot podjetje na pobudo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter v okviru krovne organizacije Zveze slovenskih društev na Hrvaškem. Namenjen je spodbujanju in podpori slovenskih društev pri prijavih na razpise za čezmejne projekte in črpanje sredstev iz evropskih skladov (Mirković 2009, 9). Z namenom, da se organizacija lahko prijavlja na razpise za projekte, se je Euro urad preoblikoval v neprofitno društvo in preimenoval v EU korak (Intervju z Marjano Mirković 2017). EU korak je po-memben zaradi vključitve mladih Slovencev na območju Reke in

trenutno deluje preko Facebooka (vse v hrvaščini), saj spletne strani nima (EU korak 2017). Mladi so namreč tista ciljna populacija, v katero je nujno potrebno vlagati za prihodnji (ekonomski) razvoj skupnosti. Na voljo je hitra tehnologija s spletnimi stranmi, na primer s Facebookom, kar pred časom še ni bilo možno. Informiranost mladih je postala lažja in hitrejša. Vprašanje pa je, kolikšna je zainteresiranost (mladih) slovenskih podjetnikov in gospodarstvenikov na Hrvaškem za vključevanje v ekonomsko aktivnost Slovencev na Hrvaškem. Zadnje raziskave namreč kažejo, da mladi ne kažejo velikih interesov v povezavi z narodnostnim opredeljevanjem in angažiranostjo za manjšinsko skupnost (Kržišnik-Bukič 2017, 227–284, Medvešek & Riman 2017, 183–226). Morda pa so potenciali pri aktiviranju mladih Slovencev na področju gospodarskega povezovanja in sodelovanja, saj se mladi dandanes zavedajo, da se je treba za zaposlitvene možnosti in priložnosti bolj aktivirati in posledično tudi vključiti v družbo.

5. Prisotnost slovenskih raziskovalnih ustanov, posebej v Zagrebu, je bistvenege pomena za slovensko skupnost na Hrvaškem, vprašljiva pa je zainteresiranost za odprtje tovrstnih institucij v glavnem mestu Hrvaške, ki je bilo za Slovence na Hrvaškem vselej velikega pomena. Reka ima potrebne iniciative in z odprtjem Enote Inštituta za narodnostna vprašanja (INV) Reka je bil storjen pozitiven korak v smeri raziskovanja slovenstva neposredno na Hrvaškem. Izkoristiti je možno tudi fakultete s slovenščino kot študijskim jezikom, kot sta lektorata Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v Zadru in Zagrebu. V teku so tudi razmišljanja o lektoratu slovenščine na Reki (Šestan Kučić 2017).

Slovenska manjšinska skupnost mora samoiniciativno stremeti k osnovanju ekonomskih temeljev, začeniši z osnovanjem gospodarskih zvez in finančnih organov, ki bi ji omogočali nadaljnji razvoj, saj je skupnost finančno popolnoma odvisna od podpor matične države Slovenije, Hrvaške in projektov Evropske unije, ki v celoti financirajo manjšinsko kulturno, politično in izobraževalno dejavnost. Manjšini je zagotovljena prihodnost v primeru, če ima zasnovane dobre gospodarske temelje, na katerih lahko uspešno gradi celostno manjšinsko življenje (Brezigar 2016, 24). Slovenci na Hrvaškem morajo skupaj s Slovenijo ustvarjati imidž uspešnosti, kreativnosti in iznajdljivosti. Aktivni morajo biti tako manjšinski pripadniki na Hrvaškem kot tudi Slovenija. Relativna gospodarska neaktivnost Slovenije ni pripomogla k ustvarjanju prestiža slovenskega gospodarstva in Slovencev na Hrvaškem, čeprav je bila Slovenija v hrvaških očeh vedno bolj razvita. Prestiž slovenstva je odvisen od prestiža in sposobnosti Slovenije, da na Hrvaškem uspešno promovira lastno gospodarstvo, jezik, kulturo, šport ipd. Na žalost je bila Slovenija na področju lastne gospodarske in turistične promocije premalo dejavna. Na Hrvaškem ni organizacij, informativnih, turističnih ali promocijskih centrov o Sloveniji, ki bi vsaj posredno vplivali na

prestíž slovenstva, slovenskega jezika, ekonomske vezi in posledično na celoten gospodarski razvoj slovenstva. Potrebno bi bilo obveščanje o dogodkih, ki se odvijajo v Sloveniji in ki bi bili zanimivi tudi za pripadnike hrvaške jezikovne skupnosti, kot so koncerti znanih glasbenih izvajalcev nekdanje skupne države, o čemer sicer občasno poroča reški Novi list. Ni dovolj promocijske dejavnosti, ki bi bila privlačna tudi za Hrvate in ki bi tako posredno promovirala slovensko gospodarstvo na Hrvaškem.

Položaj slovenstva na Hrvaškem je odvisen od gospodarske, politične in kulturne moči in pomoči Slovenije. Zastaviti je treba razvoj v obe smeri in promovirati Slovenijo na Hrvaškem ter hkrati izkoriščati dane potenciale Slovencev na Hrvaškem. Prav gotovo pa je ta zastavljena smer razvoja dolgoročne narave in je o tem treba prepričati akterje v Sloveniji in tudi v slovenski skupnosti na Hrvaškem.

9. Zaključek

Članek analizira ekonomski položaj in demografsko strukturo Slovencev na Hrvaškem. Največja koncentracija Slovencev je v mestu Zagreb ter Primorsko-goranski in Istrski županiji. Predstavljene so analize vseh popisov prebivalstva na osnovi primerjav z ostalim prebivalstvom Hrvaške in v primerjavi s Slovenci po županijah. Slovenci so na Hrvaškem starejši in bolj izobražen segment populacije, kar so pokazale številne primerjave. Večina Slovencev na Hrvaškem se je rodila v Sloveniji, največ je priseljenih iz obdobja 1946–1960, tako imenovanih starih priseljencev. Med vzroki priselitve izstopajo družinski razlogi, zaposlitveni vzroki pa so v Hrvaško privedli okoli petino Slovencev. Priseljevalo se je vedno več žensk. Slovenci so populacija, ki je pod velikimi asimilacijskimi vplivi – gre za stare priseljence, saj se priseljevanje iz Slovenije po letu 1981 stalno zmanjšuje. Slovenija je bila po drugi svetovni vojni bolje razvita kot hrvaški zaposlitveni centri Reka, Pulj in Zagreb. Od osemdesetih let dalje ni več ekonomskih *pull* dejavnikov, ki bi intenzivno pritegovali Slovence v Hrvaško. Prevladujejo družinski razlogi, predvsem poroke žensk.

Višja je izobrazba Slovencev, ki opravljajo poklice, za katere je potrebna visoka kvalificiranost posameznika, kar pa ni v celoti zadosten pogoj za boljše prihodke ali višjo stopnjo zaposlenosti. Med zaposleno moško slovensko populacijo je bilo in je še vedno več inženirjev, tehnikov, strokovnjakov, znanstvenikov in uslužbencev. Med Slovenkami prevladujejo zaposlene v storitvah, upravi in administraciji. Med zaposlenimi jih več kot petina dela v tujini, v obmejnem območju s Slovenijo je zaposlitvena navezanost na Slovenijo še očitnejša. Manj je aktivnih, med neaktivnimi pa predstavljajo upokoјenci izrazito večino, učenecv in študentov je malo.

Gospodarstvo in življenjska kakovost sta slabši kot v Sloveniji; prihodki in pokojnine so nižji, socialna varnost slabša, cene višje, možnosti zaposlovanja

mladih slabše, splošna nezaposlenost visoka itd. Obiskovanje Slovenije in stiki so bili pred letom 1991 intenzivnejši, razlogi za to pa so podražitve, pomanjkanje denarja, staranje itd.

Od gospodarske moči Slovencev sta odvisna politično in kulturno delovanje ter celoten položaj slovenske skupnosti na Hrvaškem. Ostaja odprto vprašanje, kakšen je ekonomski položaj najpomembnejših in najvplivnejših Slovencev na Hrvaškem, posebej v primerjavi z ostalimi prebivalci Hrvaške in z najuspešnejšimi Slovenci v Sloveniji, saj ni bilo narejenih ustreznih raziskav, ki bi gospodarsko stanje in ekonomski položaj Slovencev na Hrvaškem ustrezno analizirale in ovrednotile. Kljub velikemu deležu nezadovoljnih z gospodarstvom bi se jih le petina preselila ali vrnila v Slovenijo, kar dokazuje trdne vezi s Hrvaško. Današnji znani in uspešni Slovenci, ki krojijo politično, športno, umetniško ali novinarsko življenje na Hrvaškem, so javnosti bolj znani in tudi raziskani, kdo so uspešni slovenski gospodarstveniki in znanstveniki, ki so sicer v širši družbi manj vidni, pa ostaja vprašanje, odprto za prihodnja raziskovanja, ki so na področju ekonomske aktivnosti Slovencev na Hrvaškem še kako potrebna.

Položaj slovenstva na Hrvaškem je odvisen od gospodarske, politične in kulturne moči in pomoči Slovenije. Zastaviti je treba razvoj v obe smeri in promovirati Slovenijo na Hrvaškem ter hkrati izkoriščati potenciale Slovencev na Hrvaškem. Perspektive Slovencev so odvisne od pripravljenosti Slovenije in Slovencev na Hrvaškem za investiranje v ekonomski razvoj. Prav gotovo pa je ta zastavljena smer razvoja dolgoročne narave in je o tem treba prepričati akterje v Sloveniji in tudi v slovenski skupnosti na Hrvaškem.

Literatura in viri

- Anima travel agency, <https://www.facebook.com/animaturisticaagencija/> (25. 1. 2018).
- Bogatec, N. & Sussi, E. 2005. *Mladi, gospodarstvo, kultura: analiza stanja za razvoj slovenske manjšine v Italiji*. SLORI, Trst.
- Brezigar, B., 1996. Slovenci v Hrvaški: narodna manjšina ali ne? *Primorski dnevnik*, 3. marec 1996, 13.
- Brezigar, S., 2016. Model za celovito oceno stanja in razvojnih perspektiv narodnih manjšin ter njegova aplikacija na slovensko narodno manjšino. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 8–31.
- Bufon, M., 2001. Družbeno-gospodarski položaj manjšin v zgornjem Jadranu. V K. Anderwald, K. Hren, P. Karpf & M. Novak-Trampusch (ur.) *Volksgruppen in elektronischen Zeitalter*. Land Kärnten, Klagenfurt, 268–280.
- Drnovšek, M., 1995. Slovenski izseljenci na Hrvaškem do leta 1914. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 107–113.
- DZS – Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, 2001. *Popis stanovništva 2001*. Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/Hdefault.html> (15. 11. 2017).
- DZS – Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, 2011. *Popis stanovništva 2011*. Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, <https://www.dzs.hr/> (20. 11. 2017).

- EU korak – Udruga za razvoj civilnog društva EU korak, <https://sl-si.facebook.com/Udruga-za-razvoj-civilnog-dru%C5%A1tva-EU-korak-1635656266751243/> (17. 8. 2017).
- Gantar Godina, I., 2003. Izseljevanje slovenskih intelektualcev na Hrvaško do leta 1848. *Dve domovini / Two homelands* 18, 123–134.
- Intervju z Boštjanom Matjažem Kordišem, predsednikom društva Triglav iz Splita in predsednikom sveta slovenske narodne manjšine za Splitsko-dalmatinsko županijo, 2005.
- Intervju z Marjano Mirković, novinarko na Hrvaškem, 2017.
- Jerman, S. & Todorovski, I., 1999. *Slovenski dom v Zagrebu: 1929–1999*. Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom, Zagreb.
- Josipovič, D. & Škiljan, F., 2014. Nekatere noveje dileme razvoja slovenske manjšine na Hrvaškem s poudarkom na območju ob meji s Slovenijo. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 73, 29–47.
- Josipovič, D., 2014a. Slovenci na Balkanu skozi moderne popise prebivalstva 1880–2012. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Založba ZRC, Ljubljana, 67–90.
- Josipovič, D., 2014b. Preseljevanje Slovencev med jugoslovanskimi republikami in poselitveni vzorec po letu 1945. V J. Žitnik Serafin (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Založba ZRC, Ljubljana, 119–136.
- Klemenčič, M., 1996. Slovenci v Hrvaški/Slovenci u Hrvatskoj. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 31, 237–239.
- Kolar, B., 1995. *Delo slovenskih duhovnikov med Slovenci v Zagrebu med obema vojnama*. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 176–189.
- Kržišnik-Bukić, V., 1992a. O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921–1991. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 26/27, 172–199.
- Kržišnik-Bukić, V., 1992b. Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru. *Svobodna misel* 30 (11) 26. junij 1992, 12–13.
- Kržišnik-Bukić, V., 1993a. Proučevanje Slovencev v prostoru bivše Jugoslavije: stanje in načrti. *Dve domovini / Two homelands* 4, 159–161.
- Kržišnik-Bukić, V., 1993b. Slovenski gostinci in pomen gostiln v Zagrebu v 30-letih 20. stoletja. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 28, 136–142.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995a. Između prošlosti i sadašnjosti. *Glas Istre* 52 (142), 27. maj 1995, 15.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995b. O narodnostnem in kulturnem samoorganiziranju Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 133–188.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995c. Okvirni pregled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 29/30, 85–93.
- Kržišnik-Bukić, V., 1995č. *Slovenci v Hrvaški: zbornik skupine avtorjev*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik-Bukić, V., 1997a. *Narodnostna sestava prebivalstva v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško: statistični kazalci narodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovencih in Hrvatih*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik-Bukić, V., 1997b. Slovenci južno od Kolpe. *Večer* 53 (242), 18. oktober 1997, 35.
- Kržišnik-Bukić, V., 1998a. Slovenci na Hrvaškem in slovensko narodno vprašanje. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 33, 7–30.

- Kržišnik-Bukić, V., 1998b. Tisti, ki so odšli južno od Kolpe, končno le zbujajo zanimanje. *Delo* 40 (34), 11. februar 1998, 10.
- Kržišnik-Bukić, V., 2000a. Slovenci upravičeno prizadeti zaradi izbrisa iz ustave. *Novi odmev* 12, 12–13.
- Kržišnik-Bukić, V., 2000b. Slovenci v ustavi Republike Hrvaške. *Delo* 42 (216), 16. 9. 2000, 31.
- Kržišnik-Bukić, V., 2002. Slovenci v naslednicah nekdanje Jugoslavije. *Delo* (44) 14–20, 18. 1. – 26. 1. 2002, 4.
- Kržišnik-Bukić, V., 2016. Sodobno slovensko narodotvorje in primer slovenskega manjšinskega konteksta na Hrvaškem. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 142–167.
- Kržišnik-Bukić, V., 2017. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepanje. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenski znanstveni inštitut, Celovec, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec, Slovenski raziskovalni inštitut, Trst, 277–287.
- Medvešek, M. & Riman, B., 2017. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenski znanstveni inštitut, Celovec, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec, Slovenski raziskovalni inštitut, Trst, 183–226.
- Mirković, M., 2009. Minister dr. Boštjan Žekš na Reki. *Kažipot*, maj 2009, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HFGGIGCL> (1. 9. 2017).
- Munda Hirnök, K., 2000. Položaj Slovencev na Madžarskem po letu 1990: vizije in možnosti na pragu 3. tisočletja. *Traditiones* 29 (1), 235–240.
- Pajnič, K., 2006. *Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem: magistrsko delo*. Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana.
- Poslovni klub slovensko hrvaških gospodarstvenikov, <http://slo-cro-klub.hr/hr> (1. 9. 2017).
- Riman, B. & Riman, K., 2012. *Slovenski dom KPD Bazovica*. Solution, Reka.
- Riman, B. & Riman, K., 2016a. Hrvatarji v slovenski književnosti. *Slavistična revija* 64 (3), 315–324.
- Riman, B. & Riman, K., 2016b. Slovenci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine. *Zgodovinski časopis* 70 (3/4), 338–363.
- Riman, B., 2006. Aktivnosti kulturno prosvetnega društva Slovenski dom “Bazovica” v reškem tisku: “Novi list” in “La voce del popolo” med letoma 1947 in 1957. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 48/49, 54–79.
- Riman, B., 2008. Barbara Branka Verdonik-Rasberger in njeno delovanje v slovenskem domu KPD “Bazovica”. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 56/57, 264–277.
- Riman, B., 2010. *Slovenci v Gorskem Kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do leta 1991: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Riman, B., 2011. Doseljavanje slovenskog stanovništva s današnjeg prostora Republike Slovenije u Pulu do 1918. godine. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 64, 68–85.
- Riman, B., 2012. Delovanje slovensko-hrvaških društev v Pazinu. *Acta histriae* 24, 357–380.
- Riman, B., 2013a. Čitaonicu je osnovala “šaka braće Slovenacah” u želji “da pokažu svietu, da se znadu ponosit svojim dičnim imenom, svojim milim jezikom”: slovenska društva u Puli od 1886. do 2011. godine. *Histria* 3, 143–166.
- Riman, B., 2013b. Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u čabarski kraj na temelju zabilješki u knjigama Status animarum. *Migracijske i etničke teme* 29 (1), 63–88.

- Riman, B., 2014a. Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine. *Časopis za suvremenu povijest* 46 (3), 535–554.
- Riman, B., 2014b. Središnjega kraja i Kupske doline na temelju zabilješki u knjigama. Stanje duša od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. *Migracijske i etničke teme* 30 (1), 95–124.
- Riman, B., 2015. Slovenske dekle na radu u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća. V A. Dremel, L. Čale Feldman, L. Dujic, R. Borić, S. Prlenda, M. Grdešić & R. Jambrean, L. Du (ur.) *Kako će to biti divno! Uzduž i poprijeko brak, zakon i intimno građanstvo u povijesnoj i suvremenoj perspektivi*. Centar za ženske studije, Zagreb, 125–134.
- Riman, B., 2016a. Delovanje Slovencev v Osijeku med drugo svetovno vojno. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 77, 137–154.
- Riman, B., 2016b. 130 let slovenskega združevanja na Hrvaškem. *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. V D. Grafenauer & K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 266–285.
- Smole, M. & Zupančič, Š., 2017. Dediščina na starih tovarniških poteh v prostoru doline Zgornje Kolpe in Čabranke – od Broda Moravic do Loške doline: mednarodna poletna delavnica Slovenskega etnološkega društva in Etnološke zbirke Palčava šiša Plešce (Hrvaška), 12.–19. avgust 2017. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 57, 3/4, 136–137.
- Statistische Central Commission, 1914. *Österreichische Statistik die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. Statistischen Central Commission, Wien.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije, 2017. *Selitveno gibanje, Slovenija, 2016*, <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6750> (16. 10. 2017).
- Szabo, A., 1995. Socijalna struktura Slovenaca u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji između 1880. i 1910. godine. V V. Kržišnik-Bukić (ur.) *Slovinci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 85–105.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1955a. *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 godine. Knjiga IX. Stanovništvo po narodnosti*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1955b. *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 godine. Knjiga V. Stanovništvo po pismenosti. Knjiga VI. Stanovništvo po rodnom kraju*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1959a. *Popis stanovništva 1948. Knjiga I. Vitalna i etnička obeležja*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1959b. *Popis stanovništva 1953. Knjiga III. Pismenost i školska sprema. Knjiga VII. Bračno stanje. Knjiga VIII. Narodnost i materni jezik*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1960a. *Popis stanovništva 1953. Knjiga IV. Savezni zavod za statistiku, Beograd.*
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1960b. *Popis stanovništva 1953. Knjiga XI. Starost, pismenost i narodnost*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1966. *Ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema popisu 1961. Statistični bilten 398*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1967. *Popis stanovništva 1961. Knjiga VI. Vitalna, etnična i migraciona obeležja. Rezultati za opštine*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1969. *Popis stanovništva 1961. Knjiga IV. Ekonomska obeležja stanovništva. II deo (radnici – službenici)*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1971. *Popis stanovništva 1961. Knjiga II, Pismenost i školovanost*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1974a. *Popis stanovništva i stanova 1971, Stanovništvo. Ekonomska obeležja, II. deo (zaposleno osoblje)*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.

- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1974b. *Popis stanovništva i stanova 1971. Stanovništvo. Pismenost i školovanost*. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS – Savezni zavod za statistiku, 1984a. *Popis stanovništva, domačinstva i stanova u 1981.* (Tabele 56, 70, 75 in 97). Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- SZS - Savezni zavod za statistiku, 1984b. *Statistički godišnjak Jugoslavije. XXXI.* Savezni zavod za statistiku, Beograd.
- Šestan Kučić, I., 2017. Dogovoreno osnivanje slovenskog lektorata na Filozofskom fakultetu u Rijeci. *Novi list.hr*, 6. junij 2017, <http://www.novolist.hr/Vijesti/Rijeka/Dogovoreno-osnivanje-slovenskog-lektorata-na-Filozofskom-fakultetu-u-Rijeci?articlesrclink=related> (3. 9. 2017).
- Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, 2017, *Poslovni imenik slovenskih podjetnikov, poslovnežev in poslovnih klubov zunaj RS*, http://www.uszs.gov.si/si/znanost_mladi_gospodarstvo/gospodarstvo/poslovni_imenik_slovenskih_podjetnikov_poslovnezev_in_poslovnih_klubov_zunaj_rs/ (1. 8. 2017).
- Zavratnik-Zimic, S. 1997. Slovenci v Hrvaški/Slovenci u Hrvatskoj. *Družboslovne razprave* 13 (24/25), 234–238.
- Zavratnik-Zimic, S., 1999. O proučevanju slovensko-hrvaškega obmejnega prostora: definiranje in konceptualni nastavki. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 35, 143–156.
- Zlatković Winter, J., 1993. Imigracije u Hrvatskoj: skica povjesnog toka. *Migracijske teme* 9 (3/4), 303–323.
- Zupančič, J., 1999. *Slovenci v Avstriji*. Inštitut za geografijo, Ljubljana.
- Zupančič, J., 2008a. *Razvojne možnosti slovenskih manjšin v sosednjih državah: zaključno poročilo*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Zupančič, J., 2008b. The Economic Situation of Carinthian Slovenes after WW II. *Slovene studies* 30 (2), 235–239.
- Žitnik Serafin, J., 2013. Organiziranost, delovanje in prihodnji izzivi slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini / Two homelands* 37, 41–52.

Opombe

- ¹ Upoštevani so različni kriteriji številčnega gibanja Slovencev na Hrvaškem – v obdobju 1880–1910 je kriterij slovenski materni in pogovorni jezik, v obdobju 1921–1931 slovenski materni jezik in v ostalih obdobjih narodnostna opredelitev.